

Týchto niekoľko poznámok samozrejme nič neuberá na kvalite tejto práce, ktorá sa vyznačuje aj originálnou úvahou o oprávnenosti používania istých koncepčných "nástrojov", vypožičaných z vyslovene moderných myšlienkových oblastí, ako je postfregeovská logika, v dejinách filozofie. "Čítanie" A. Soulezovej je vskutku konfrontované s čítaním G. Ryla, až potom možno vystihnúť, čo je v ňom zaujímavé, ale tiež poukázať na jeho obmedzenia; k tejto otázke odporúčame pozorne si prečítať 4. kapitolu druhej časti práce.

Vcelku tu teda máme do činenia s dôležitou knihou, ktorá imponuje tak novátorským čítaním Platóna, ktoré rozvíja, ako aj návrhom, ktorý obsahuje, totiž návrhom akejsi histórie idey filozofickej gramatiky, ku ktorej vytyčuje prvý kolík.

François Schmitz

Z francúzskeho originálu *La grammaire philosophique chez Platon*
preložil Štefan Caltik

FILOZOFIA A MATEMATIKA

FRANÇOIS SCHMITZ: *La Philosophie et les Mathématiques* (Filozofia a matematika). P.U.F. 1988.

Nemáme v úmysle robiť z Wittgensteina "filozofa matematiky", ktorý svoju vlastnú teóriu ponúka na vyriešenie problémov v oblasti základov matematiky. A predsa práve toto od neho čakali prví čitatelia *Traktátu*, väčšinou vedci, najmä matematici Hans Hahn a Kurt Reidemeister, ktorí sa stretávali na začiatku dvadsiatych rokov okolo Moritza Schlicka, duše Viedenského krúžku v jeho počiatkoch. Pod názvom *Wittgenstein a matematika* François Schmitz ukazuje, že táto práca neposkytuje tie kľúče k riešeniam, ktoré vraj Wittgenstein domýšľavo chcel priniesť do problémov základov matematiky, ale skôr ukazuje dôvody, pre ktoré by to mohla byť falošná stopa. Potom, čo François Schmitz v úvode pripomenul urputné diskusie o týchto otázkach základov, veľmi starostlivo skúma Wittgensteinove kritiky a ich *raison d'être*, a to tak pri dozrievaní *Traktátu*, ako aj vychádzajúc z neho, na sebakritickej ceste, ktorú kliesni filozofická gramatika päťdesiatych rokov. *Traktát* nerozvíja ani tak teóriu významu, hovorí François Schmitz, ako skôr minimálny opis možnosti "mať význam" (značiť) na základe "prirodzeného" (Hintikka) a nie umelo vykonštruovaného "izomorfizmu", týkajúceho sa štrukturálnej homológie medzi komplexmi, súbormi raz výpovedí, inokedy faktov. Apriórnosť foriem zobrazovania, ktorú obhajuje *Traktát*, sa však ťažko prispôsobuje fregeovskému prístupu k extenzionalnosti podmienok, ktoré spôsobujú, že výpovede niečo "značia", pretože táto téza privileguje myšlienku, že pojem funkcie sa redukuje na parkúr hodnôt, premietnutý na obraz (logický) empirie, a že jej korelátom je hypostáza výroku, toho, čo je označené výrokom, slovom "objektivismus".

Teraz už chápeme, aká stávka filozofickej povahy je v základoch kritiky filozofie matematiky, akou je Fregeho filozofia. Bádanie François Schmitza sa venuje jemným moduláciám, ktoré rezultujú z prechodu od empirickej koncepcie všeobecnosti k začleneniu jej apriórneho charakteru do gramatiky, totiž k nemožnosti korelácie jazyka so svetom. Existuje, hovorí François Schmitz, skutočný "argumentačný štýl" ako pokračovanie tézy o vnútorných vzťahoch, zdôraznenej v *Traktáte*. Tento "štýl" reaguje na istý spôsob uvažovania v protiklade k základom: do prózy sa prepisuje matematický štýl, ktorý sa nazýva "filozofia matematiky", a až potom sa skúmajú jej predpoklady. Takto sa rodia takzvané "filozofické" rozdiely medzi "platonistami-objektivistami" (Frege), "logistami" (Russell), "formalistami" (Hilbert) a "intuicionistami" (Brouwer). Ale základy sú tak ťažko logicko-matematizovateľné, ako je ťažko možné opísať "možnosť" (v logickom zmysle).

To, proti čomu je Wittgenstein, ako vidno, je metafyzika matematiky (počtu, nekonečna, atď.). Wittgenstein teda nemôže zaujať miesto v rámci sporu, ktorý lomcuje filozofmi matematiky na ich pôde. Z tohto dôvodu nemožno napr. tvrdiť, že by sa Wittgenstein ako kritik platonizmu teórie celkov približoval ku konštruktivisticko-finitistickej koncepcii matematických operácií, ako ju obhajuje Brouwer. Táto – ako každá "teoretizácia" matematiky – je v skutočnosti chybná v tom, že neuznáva opozíciu, jasnú od *Traktátu*, medzi tým, čo sa ukazuje, a tým, čo sa hovorí (pozri kap. 4, s.113 a 134).

Úvaha o syntaxe dôkazu musí teda vziať na vedomie neempirický charakter matematického výroku. Preto od tridsiatych rokov má jazykový pojem ústredné postavenie ako "kalkul" alebo "hra", ktorá sa uskutočňuje podľa pravidiel a následne podľa prednostného postavenia "pravidiel". Pojem "kalkulu", nezávisle od každého pokusu ospravedlňovať pravidlá inferencie (vyvodzovania záverov), implikuje to, že sa vzdávame noriem explikácie. Pojem "kalkulu" sa takisto nerovná myšlienke "metahry". Otázka je nasledovná: odkiaľ teda pochádza normatívnosť pravidiel pre kalkul, ktorého presnosť je zabezpečená, pričom ju nemožno doložiť žiadnou objektívnosťou?

Ako vidno, otázka je veľmi dôležitá. Ako odpoveď na ňu kapitola *Kritika pojmu kalkul* vyúsťuje do antropológie v zmysle pohľadu na správanie "homo mathematicus" (s.191), ktorá nás inštruuje o tom, prečo konáme skôr istým spôsobom a nie inak. Originalita pohľadu, ktorý François Schmitz upriamuje na otázku matematiky u Wittgensteina, je v tom, že ide za obyčajné konštatovanie. Hovorí tu o "formách života" matematickej aktivity nestačí. Treba aj pochopiť, čo dôležitého tento "antropologický" prístup skrýva pre naše budúce uvažovanie.

V rámci tohto spytovania je "radikálny konvencionalizmus", ktorý Michael Dummett pripisuje "druhému Wittgensteinovi", nepochybne menej osvetľujúci ako decizionizmus karteziánskeho typu. Je známe, že podľa Descarta, v protiklade k Leibnizovi, Boh stvoril pravdy. Pre nás sú nevyhnutné, ale pre Boha sú aj tak náhodné, lebo mohol rozhodnúť aj ináč. V tomto spore sa Wittgenstein stavia na stranu Descarta, hovorí nám François Schmitz, opierajúc sa hlavne o rozhovor s Wittgensteinom, ktorý zaznamenal Friedrich Waismann (17. decembra 1930: *Über Schlicks Ethik*, s. 115. In: *Wittgenstein und der Wiener Kreis*. Schriften III, Suhrkamp, 1967,

cit.dielo, s.238 jeho diela), avšak s tou zvláštnosťou, že tu sa decízia vzťahuje na prisúdenie nevyhnutnosti výroku, nie jeho obsahu.

Takto pochopený pojem "decízie" výhodne nadväzuje na tradičnú "intuíciu" filozofov. Tu je už zrejmejšia dôležitosť toho "antropologického", keďže ide o decizionizmus vo veci "právd" v oblasti matematiky. Zdá sa mi, že François Schmitz tu otvára plodnú cestu s cieľom lepšie uchopiť spojivo medzi ľudským správaním podľa pravidla a logickou nevyhnutnosťou. Avšak ako wittgensteinovskému čitateľovi Wittgensteina mu neuniká, že za tento nový spôsob videnia sa platí "malou komplikáciou": ak niet matematických podstat, ako možno hovoriť o matematickej praxi odlišnej od inej praxe?

Jednako, keďže táto komplikácia nijako nezasahuje do samotnej matematickej aktivity ani do korekcie jej výsledkov, možno predbežne odpovedať: s matematikom je to tak ako s umelcom, o ktorom Husserl hovorí v *Prolegomenách k logickým skúmaniam*: teória mu nie je pri realizácii jeho diela nijako užitočná. François Schmitz uzatvára – sú to dokonca jeho posledné riadky – vyhlásením, že už niet "dôvodov, ktoré by ospravedlňovali postup vpred..., ani dôvodov čokoľvek povedať". Máme tomu rozumieť tak, že už ostáva len "robiť"? A ktorá filozofia to "ukáže"? Čakáme na pokračovanie úvah, ktoré, podobne ako tieto, začali negatívnym plodom, ktorý vzišiel z jednej exemplárnej cesty v oblasti teoretickej askézy.

Antonia Soulezová

Z francúzskeho originálu *La Philosophie et les Mathématiques*
preložil Štefan Caltík

POZNÁMKY Z ČÍTANIA: WITTGENSTEINIA I

CHRISTIANE CHAUVIRÉOVÁ: Wittgenstein. Paríž, Le Seuil 1989

Možno iba ľutovať presilu wittgensteinovských štúdií na našom trhu a je na tom niečo pravdy. Ale ako kedysi napísal Jean-Louis Barrault, veľkí tohto sveta potrebujú snobov, ktorí sa vrhajú na všetko, čo je nové, lebo inak by ich nikto nepodporoval a chýbalo by im to, čo spôsobuje tú oduševnenosť naivných, to nadšenie, ktorého impulz, hoci nerozvážny alebo narcistický, viac prispieva, aspoň bezprostredne, k uznaniu filozofa či umelca ako fundamentálne práce. Skutočne, treba povedať, že dnes sa o Wittgensteinovi veľa píše z každej strany a že jeho povest' veľkého filozofa 20. storočia už netreba dokazovať. Ponechajme však bokom tento mediatický módnny aspekt Wittgensteina a obráťme sa k niektorým nedávnym publikáciám nepopieraťelnej kvality.

Wittgensteina bolo treba predovšetkým prezentovať širokej verejnosti a bez ustupovania módnosti jeho diela z hľadiska jeho života prezentovať momenty jeho